

Lasondersingel 138, 7514 BW te Enschede. Redengevende omschrijving 29-11-2021.

Inleiding.

De villa Lasondersingel 138, thans bekend onder de naam St. Catharinahuis, werd gebouwd in opdracht van mr. Dr. H.J. ten Bruggencate, secretaris van de Fabrikanten Vereeniging Enschede, de Twentsch-Geldersche Fabrikanten Vereeniging en de Bond van Textielondernemingen in en buiten Twenthe, wiens villa Velve in Lonneker in 1924 was afgebrand. Ten Bruggencate had een bouwperceel verworven aan de zuidzijde van de Lasondersingel, waar nog volop werd gebouwd aan representatieve middenstandshuizen en (dubbele) villa's, veelal op naar verhouding smalle percelen. De Lasondersingel was een prominent onderdeel van het ambitieuze uitbreidingsplan van Enschede uit 1907.

Al in december 1928 verkocht Ten Bruggencate de villa aan Hugo Hedeman, directeur van Spinnerij Roombeek en een bekende joodse textielondernemer in het interbellum. In 1941 kwam het huis in handen van de ANBO (Algemeen Nederlands Beheer van Onroerende Goederen), die handelde in opdracht van de stichting Niederländische Grundstückverwaltung, met het doel het joodse bezit in beheer te nemen en te gelde te maken. Hedeman deed een mislukte vluchtpoging en werd uiteindelijk met zijn gezin in Auschwitz vermoord.

De villa aan de Lasondersingel werd begin 1942 de tijdelijke huisvesting van het Joods Lyceum. Na ontruiming van het Lyceum werd de villa op 1 maart 1943 verkocht aan G. Hasperhoven, destijds directeur van de Eerste Enschede Taxi Onderneming, die een dubieuze rol speelde tijdens de oorlogsjaren en in 1945 werd gearresteerd en veroordeeld. Na de bevrijding gaven de Zwitserse erven van Hugo Hedeman het recht van gebruik van de villa aan dominee L. Overduin, in de oorlogsjaren spil in een netwerk dat vele joden wist te redden van transport naar de vernietigingskampen. Overduin woonde tot 1955 in de villa. Het huis is dan al enkele jaren eigendom van A.J. Verhulsdonck, die het pand in 1958 doorverkoopt aan de stichting Het Sint-Catharina Apostolaat. De dominicanessen van dit Apostolaat richtten zich op gezins- en kraamzorg voor sociaal-maatschappelijke achterstandsgroepen. Ze leefden gemeenschappelijk, zonder kloostergelofte af te leggen en werkten vanuit de villa, sindsdien met de naam St. Catharinahuis, in overleg met het Wit-Gele Kruis, de Mariavereniging en de RK Vrouwenbond.

De villa werd ontworpen door architect Ahazuerus Hendrikus (Henk) Wegerif (1888-1963), telg uit een bekende Apeldoornse aannemersfamilie en neef van Chris Wegerif, medeoprichter van de Haagse kunsthandel Arts and Crafts. Henk begon zijn architectenloopbaan in Apeldoorn, waar hij vele woonhuizen en andere gebouwen ontwierp en zich ontwikkelde tot productief publicist op het gebied van bouwen en wonen. Na zijn verhuizing naar Wassenaar in 1925 breidde zijn werkgebied aanzienlijk uit. Naast zijn architectuurontwerpen is Wegerif actief in de Nederlandse filmindustrie en in tal van (beroeps)verenigingen op het gebied van architectuur, beeldende kunst en film. In Wegerifs vele publicaties benadrukt hij de bouwkunst als 'meest sociale kunst onder de kunsten'.

Al eerder maakte Wegerif ontwerpen voor woonhuizen in Enschede, en wel aan de Bisschopstraat (nr. 4, circa 1916) en Marthalaan (nr. 27, 1922) en de zoutziederij en enkele woningen voor de Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie in Boekelo (1918). Wegerif ontwierp aan de Lasondersingel een op het eerste oog sober vormgegeven huis, in de markante zakelijk-traditionele hoofdvormen die in het interbellum in de representatieve woonhuisbouw gangbaar en populair waren. Bij nadere beschouwing vallen echter tal van eigenzinnige en voor het werk van de architect zeer karakteristieke elementen en details op. De typologie van de vrijstaande villa met zijn dominante ver overstekende kap, de sterk horizontale belijning van de architectuur en de opzet van de inwendige

structuur, uitgaande van een centrale hal is duidelijk verankerd in de moderne internationale woonhuisarchitectuur in het interbellum. Door de positionering op het vrij smalle perceel werden aan het ontwerp de nodige eisen gesteld, in het bijzonder ten aanzien van de daglichttoetreding en de bezonning. De doorlopende vensterbanden en de grote erker aan de straatzijde, die vooral op de begane grond een zee van licht in het interieur brachten, waren hiervoor de oplossing. Deze elementen zijn tevens belangrijk voor het contact met de tuin, een gegeven dat aan de achterzijde van de villa verder is uitgewerkt via de tuindeuren, de overige grote gevelopeningen en het balkon. De ronde kolommetjes met hun dobbelsteenkapitelen en basementen tussen de ramen zijn een bekend motief in de vele woonhuisontwerpen van de architect.

In 1928-1929 vindt een ingrijpende verbouwing plaats, opnieuw naar ontwerp van Wegerif en in opdracht van de nieuwe Joodse eigenaar. Aan de achterzijde is een tweelaags aanbouw met kap toegevoegd. De aanbouw bevatte twee keukens, waarschijnlijk met het oog op de koosjere voedselbereiding van de familie Hedeman. Het trappenhuis werd aangepast om te dienen als infrastructuur tussen de bestaande en nieuwe vertrekken in voor- en achterbouw. Verder werden veel interne veranderingen doorgevoerd, zoals het inbouwen van vaste kasten, het toevoegen van banken, schouwen en betimmeringen.

Bronnen:

Thomas, H. (2018). *Het bezield modernisme van A.H. Wegerif. Architectuur als beschavingsideaal*. Rotterdam, i.h.b. pagina's 176, 178 en 206.

Thomas, H. (2020). *Lasondersingel 138 Enschede. Aanvraag monumentenstatus*. Diepenveen.

Omschrijving.

Lasondersingel 138 is een forse villa, die onderdeel uitmaakt van de zuidelijke straatwand van de singel. Deze werd in het begin van de vorige eeuw aangelegd in het kader van het uitbreidingsplan van Enschede uit 1907, als onderdeel van een verder uit te bouwen nieuwe ringstructuur van representatieve singels. De in 1925 deels voltooide, deels nog te realiseren bebouwing langs de Lasondersingel bestaat grotendeels uit stedelijke villa's en grote middenstandswoningen, veelal vrijstaand maar ook in ensembles van geschakelde huizen. De woningen staan dicht opeen op vrij smalle percelen, waardoor de indruk van gesloten gevelwanden wordt gewekt. Op enkele prominente locaties wordt de villabebouwing onderbroken door gebouwen met een bijzondere functie en afwijkende hoofdvormen, zoals het Rijksmuseum Twente, tegenover nr. 138, en de Lasonderkerk, schuin tegenover het museumgebouw, beide uit 1927.

Lasondersingel 138 is in zijn huidige vorm een L-vormige tweelaags villa met een L-vormige samengestelde kap, aan de voorzijde bestaande uit een tentdak, waarop achter een schilddakvormige steekkap aansluit. Naast het risalerende bouwdeel aan de achterzijde sluit een bakstenen serre met balkon aan. Rechts achter bevindt zich een eenlaags garage met schilddak. Deze heeft garagedeuren aan de noordzijde, dus gericht op de Lasondersingel.

Het geheel is tot stand gekomen in twee bouwfasen: de oorspronkelijke bouw uit 1925 en de forse uitbreiding 1928-1929 aan de achterzijde.

De gevels zijn gemetseld in een roodbruine machinale baksteen (Waalformaat) in halfsteens verband. De vensters(troken) op de begane grond sluiten in de regel af met halfsteens rollagen; de vensters op de verdiepingen sluiten aan onder het houten dakoverstek.

Het dominante dak heeft een zeer fors houten overstek met zinken goot en een dekking van rode verbeterde Hollandse pannen en bijpassende decoratieve kepervorsten. De nok van het tentdak wordt gemarkeerd door een dubbele gemetselde schoorsteen met siermetselwerkvelen. Op het voorschild bevindt zich een brede houten dakkapel met twee dubbele draairamen met decoratief glas-in-lood. Ook op de zijschilden en het achterschild bevinden zich eenvoudige dakkapellen. Die op het achterschild van de aanbouw heeft een schilddakvormige steekkap die aansluit op de daknok.

De **voorgevel** wordt links gemarkeerd door een brede driezijdige erker met bakstenen plint en een balkon met gesloten gemetselde borstwering, eindigend met een bloktandlijst en een dekplaat. De hoek rechts voor is afgerond. De begane grond bezit een doorlopende en in de erker en zijgevels doorgezette vensterstrook ("bandvenster"), bestaande uit enkelruits stalen (draai)ramen, afgewisseld door kunststenen ronde kolommen met dobbelsteenvormige basementen en kapitelen, geplaatst op een kunststenen dorpel. De verdieping bezit rechts een in de zijgevel omgebogen vensterpartij van dezelfde opzet. Op het balkon een dubbele balkondeur met nevenlichten, eveneens met genoemde kolommetjes. In het midden van de gevel een kleine vensterpartij met twee enkelruits stalen ramen in een decoratief getand kader, met betonnen deelzuiltje. Een zelfde venstertje bevindt zich in de tweede bouwlaag van de **rechter zijgevel**. Deze gevel bevat beneden een ingang met luifel op ronde zuiltjes met dobbelsteenskapitelen. De ingang heeft een gesloten paneeldeur met neven- en bovenlichten met decoratief glas-in-lood. In het bovenlicht is het bouwjaar 1925 verwerkt. Voorts vensters met vergelijkbare detaillering als in de voorgevel. De **linker zijgevel** heeft enkele eenvoudige vensteropeningen met stalen ramen.

De **achtergevel** heeft rechts een bakstenen serre met dubbele tuindeuren met neven- en bovenlichten, en hierboven een balkon met balustrade met siermetselwerk en dubbele balkondeuren met zijlichten. Het uitspringende linker deel van de achtergevel heeft op de begane

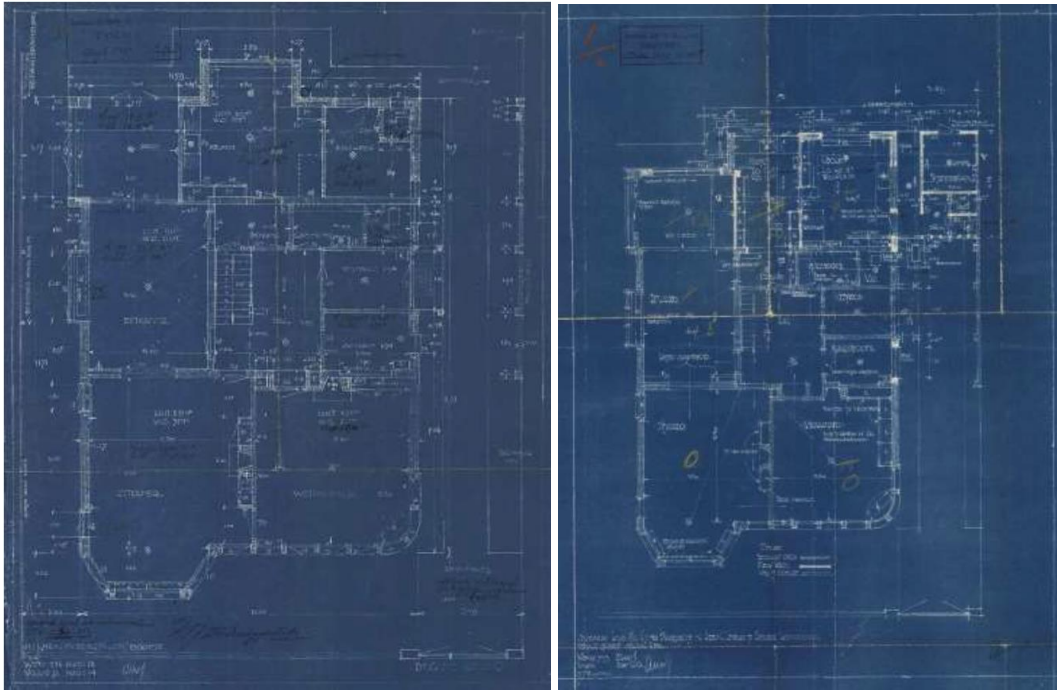
grond vensters met stalen ramen met zij- en bovenlichten en op de verdieping eveneens vensters met enkelruits stalen (draai)ramen.

De eenlaags **garage** heeft een met rode verbeterde Hollandse pannen gedekt schilddak en bakstenen gevels; aan de voorzijde bezit het bouwdeel een dubbele houten garagedeur met in elke deurvleugel drie kleine ramen.

Het **interieur** verkeert voor een belangrijk deel nog in de staat waarin het pand tijdens de verbouwing van 1928-1929 is gebracht. Dit geldt voor zowel de ruimtelijke indeling als de detaillering. De indeling van de vertrekken is opgezet rond een ruime centrale hal. Hieraan grenst het trappenhuis met bordestrap met houten trappalen en uit houten ruitvormen samengestelde balustrades met handleuning. Voorts resteren de binnendeurkozijnen en gepaneelde of vlakke houten deuren en veel eenvoudige stucplafonds. De beide keukens bevatten veel oorspronkelijke elementen zoals de kastenwanden, tegelwanden en aanrechten. In de pantry zijn de oude servieskasten met draai- en schuifdeuren en laden bewaard gebleven. In de woonkamers bevinden zich mahoniehouten wandbetimmeringen met lambriseringen, wandkasten en haardomlijstingen. Voorst venster(zit)banken met marmeren beplating, in brons uitgevoerde verwarmingsluchtroosters en vele andere elementen en details. Op de verdieping onder meer vaste wandkasten met paneeldeuren in de slaapkamers.

De ondiepe **voortuin** wordt afgesloten door een bakstenen tuinmuur met rollaag en ijzeren hekwerk met kruisvormige spijlen tussen hogere bakstenen dammen met rollagen.

In de **achtertuin** is in de periode van Hedeman (na 1929) een eenvoudige schuilgelegenheid gerealiseerd. Deze bestaat uit een half ingegraven betonnen buis, die langs de zijanten werd voorzien van zitbanken.

Bouwtekeningen met plattegrond beganegrond uti 1925 (links) en 1928 (rechts) (bron: Thomas, 2021).

Lasondersingel 138 vanuit het noorden (november 2021).

Voorgevel, november 2021.

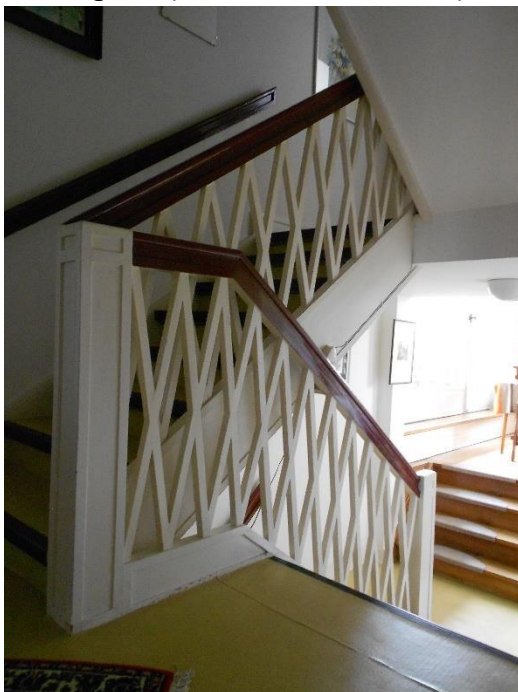
Voor- en linker zijgevel, november 2021.

Details voorgevel, foto's H. Thomas, 2020.

Achtergevel (foto H. Thomas, 2020).

Interieur: trappenhuis en wandbetimmeringen en schouw in de woonvertrekken (foto's H. Thomas, 2020).

Interieur: detail vensterbank en impressie keukeninrichting (foto's H. Thomas, 2020).

Vaste servieskast in pantry (foto H. Thomas, 2020)

Waardering.

Het belang van dit object is gelegen in:

Architectuurhistorische waarden:

- het zorgvuldige en eigenzinnige villa-ontwerp van de bekende architect A.H. Wegerif in zakelijk-traditionele trant, met aspecten en invloeden van de moderne internationale woonhuisarchitectuur en art deco. De villa is gaaf en een sinds 1929 grotendeels onveranderd gebleven proeve van het oeuvre van deze architect, in het bijzonder binnen zijn werk vanaf de jaren 20.
- het aan de hoofdopzet en typologie (villa met centrale hal) goed afleesbare oorspronkelijke concept en gebruik.
- de goed en gaaf bewaard gebleven hoofdopzet, de dakvorm, de materialisering en de detaillering van de in 1925 gebouwde villa en de aanbouw/wijzigingen uit 1929; de villa is een uitstekend voorbeeld van sober-representatieve woonhuisbouw volgens een doordacht totaalontwerp, bestemd voor de welgestelde klasse uit het interbellum en van belang binnen de ontwikkeling van deze bouwtypologie in Enschede. In de inrichting en detaillering zijn elementen aanwezig die uitingen zijn van de levensstijl en de religieuze achtergrond van vroegere bewoners.
- de in het pand aanwezige gave indeling, detaillering en de vele karakteristieke uit de eerste bouwfasen daterende nagelvaste interieuronderdelen.

Cultuurhistorische waarden:

- de historische betekenis, als woonhuis met een bijzondere bewonings- en gebruiksgeschiedenis, die nauw samenhangt met allerlei aspecten uit de historie van Enschede in de 20ste eeuw. Zo herinnert het pand aan verschillende welgestelde families uit het industriële verleden van Enschede, de geschiedenis van de Joodse gemeenschap en de ontwikkelingen van de gezondheidszorg op confessionele grondslag vanaf het midden van de vorige eeuw.
- de historisch-maatschappelijke betekenis als verwijzing naar grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen in het snel industrialiserende en groeiende Enschede in het interbellum. In het bijzonder de Lasondersingel en de daaraan gebouwde villa's representeren deze periode, waarin zich in de stad een kapitaalkrachtige, stedelijke elite vestigde.

Stedenbouwkundige waarden:

- de prominente ligging aan de representatieve Lasondersingel, als onderdeel van de markante zuidelijke straatwand van dit in het kader van het ambitieuze en vooruitstrevende uitbreidingsplan van 1907 ontwikkelde onderdeel van de ringstructuur rond Enschede. Hier voegt het pand zich goed in de karakteristieke percelering en bebouwingsopzet, gekenmerkt door de dicht opeenstaande villa's en middenstandswoningen, die samen nagenoeg aaneengesloten straatwanden vormen.
- de ensemblewaarde als onderdeel van het representatieve stadsbeeld in de omgeving van de Lasondersingel, in het bijzonder nabij de kruising met de H.B. Blijdensteinlaan; hier bevindt zich een waardevol ensemble uit het interbellum, bestaande uit rijen villa's en middenstandswoningen, het gebouw van het Rijksmuseum Twente en de Lasonderkerk. De architectuur van de panden heeft als markante gemene deler een voor het interbellum kenmerkende zakelijk-traditionele vormgeving, bepaald door karakteristiek traditioneel

materiaalgebruik, bakstenen gevels met erkers en balkons en nadrukkelijk aanwezige, ver overstekende daken.

- de expliciet beeldbepalende uitstraling van de villa vanwege het eigenzinnige ontwerp, de expressieve kapvorm en de in vergelijking met de naburige bebouwing ongebruikelijke detaillering.

Overige waarden:

- de beleefbaarheid van de oorspronkelijke architectuur, die bijdraagt aan de waarde van het pand en de kwaliteit van de omgeving.

Specifiek behoudenswaardig zijn:

- de karakteristieke hoofd- en kapvorm van de bouwmassa uit 1925-1929, inclusief de garage.
- het dak met pannendekking, schoorsteen en dakkapellen.
- de oorspronkelijke indeling, vormgeving, materialisering en detaillering van de gevels van de bouwmassa uit 1925-1929.
- de oorspronkelijke gevelopeningen in de gevels.
- de historische details van de gevelopeningen.
- de indeling van het interieur, met centrale hal.
- de nog aanwezige interieurelementen en interieurafwerkingen uit de periode 1925-1929).
- de uit de eerste bouwfasen daterende steen- en houtconstructies.
- de positie van de villa aan de voorzijde op het diepe perceel, met smalle voortuin en een diepe, onbebouwde achtertuin.
- de tuinmuur aan de straatzijde.
- de betonnen schuilgelegenheid in de achtertuin.

29 november 2021.